

Een onbegrensde grenzenwandeling door Baarle

4 km

Vormgeving: Next | Design

*één dorp,
2 gemeenten,
30 enclaves,
2 landen*

www.vvvbaarle.com

Baarle-Nassau / Baarle-Hertog

Een onbegrensde grenzenwandeling door Baarle

Baarle, 30 enclaves, 2 landen en 2 gemeenten. Met deze slagzin wordt het unieke karakter van dit dorp verwoord. Baarle is het enige dorp ter wereld dat bestaat uit een internationale legpuzzel van 35 gebiedsdelen. Daarvan zijn er 30 een enclave. Enclaves zijn gebieden die tot een land behoren, maar helemaal omringd zijn door het grondgebied van een ander land. Baarle bestaat uit 2 gemeenten: het Nederlandse Baarle-Nassau en het Belgische Baarle-Hertog.

Baarle ligt hoog en droog, ongeveer 30 meter boven de zeespiegel. De omgeving bestond vroeger uit vennen, moerassen, bossen en heidevelden. De kernen Baarle, Loveren, Tommel en Nijhoven waren al bewoond aan het begin van onze jaartelling. De naam 'Baarle' wordt voor het eerst vermeld in 992 op een akte waarin Gravin Hilsondis haar bezittingen, waaronder 'Baarle', aan de abdijs van Thorn schenkt.

In 1198 werd de basis van de Baarlese enclavesituatie gelegd door Godfried II van Schoten, Heer van Breda. Zijn gebied lag tussen het Hertogdom Brabant en het Graafschap Holland in. Graaf Dirk VII van Holland wilde zijn grondgebied uitbreiden met deze streek. Land veroveren was in die tijd schering en inslag. Een oorlog hing dus in de lucht. Om die te voorkomen schonk Godfried in 1198 zijn gebied aan Hertog Hendrik I van Brabant. Hiermee werd de zeggenschap van het Hertogdom erkend en was er een stokje gestoken voor de ambities van de Graaf van Holland. Toen enkele jaren later de rust in de streek was teruggekeerd, kreeg Godfried het leenheerschap over deze streek. Daarmee kreeg hij zijn gebied terug. Dat gebied werd echter uitgebreid met een groot gebied dat tot dan rechtstreeks onder de hertog viel. Daarom hield de hertog alle cijnsgoederen (belastingplichtig bewoond gebied). Godfried II van Schoten werd dus leenheer van een veel uitgestreker gebied maar vooral van onontgonnen terrein van bossen, heidevelden, vennen en moerassen. Zo is Baarle gesplitst in een 'Baarle onder de Hertog' en het 'Baarle onder Breda'. In 1403 kreeg Graaf Engelbert van Nassau, door erfopvolging, de heerschappij over Breda. Sindsdien wordt een deel van Baarle: 'Baarle onder Nassau' genoemd. Baarle-Hertog en Baarle-Nassau bestaan al vanaf ongeveer 1200 naast en door elkaar maar ongeveer 1404 onder de huidige naam. Een dergelijke versnippering kwam in de middeleeuwen vaak voor maar Baarle is het enige dorp ter wereld dat deze situatie heeft weten te behouden.

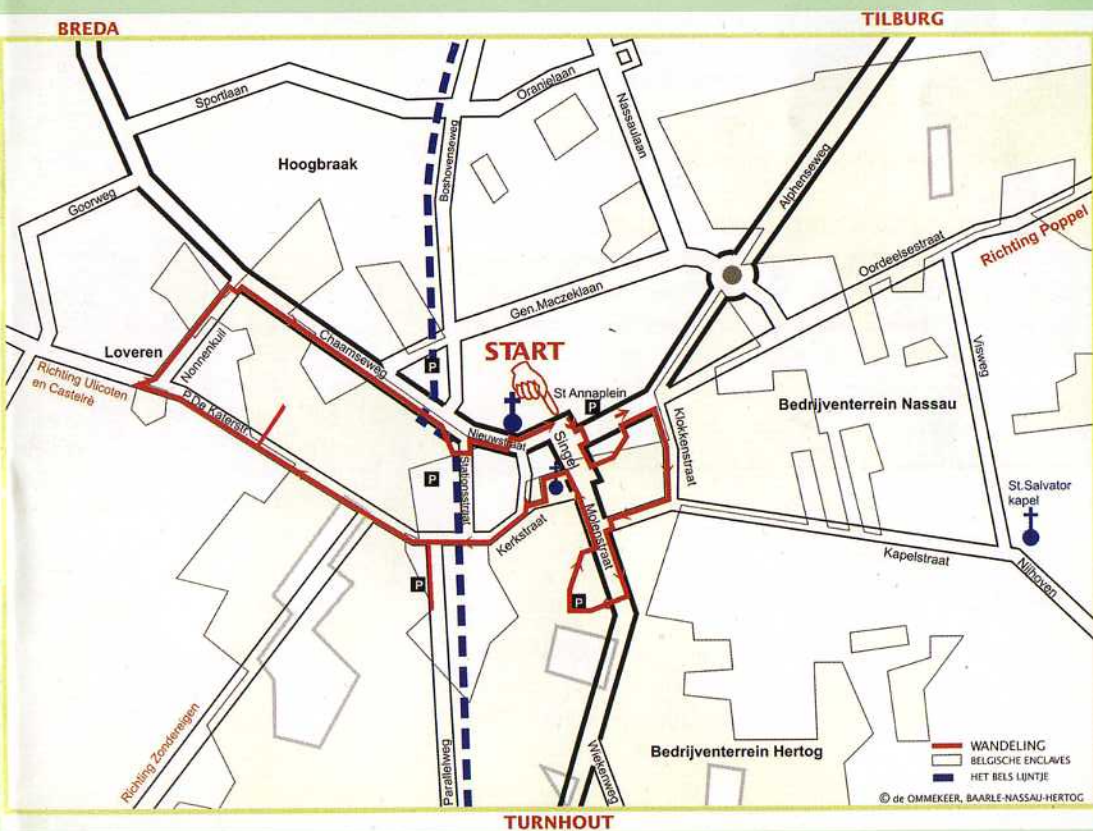
Na de tachtigjarige oorlog werd in 1648 de Vrede van Munster gesloten. Hierbij werd de grens van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden vastgelegd. Deze grens liep dwars door het Hertogdom Brabant. De Baronie van Turnhout bleef bij de Zuidelijke Nederlanden en dus ook Baarle-Hertog. De Baronie van Breda kwam bij de Noordelijke Nederlanden en dus ook Baarle-Nassau. Sinds die tijd loopt er een landsgrens grillig door Baarle.

Met het Tractaat van Maastricht werd in 1843 de grens tussen Nederland en België vastgesteld. Bij Baarle kwam de grenscommissie er niet uit. Over de afstand van zo'n 50 kilometer kon de grens niet vastgesteld worden. Daarom werd de nationaliteit van 5.732 kadastrale percelen afzonderlijk vastgesteld. De grens werd vastgesteld tot het punt waar aan de Nederlandse kant van de grens de gemeente Alphen en Riel eindigde.

Daar werd grenspaal 214 geplaatst. Pas waar de gemeente Chaam begon, kon de grens weer vastgesteld worden. Daar werd grenspaal 215 gezet. Bij Baarle werd de grens niet vastgelegd. Dit noemde men ook wel "het gat in de grens". Pas in 1974 werd de Rijksgrens tussen de grenspalen 214 en 215 officieel vastgelegd. Het gat in de grens werd daarmee gedicht. De aanleiding tot deze vernieuwde aandacht voor de rijksgrens lag in een geschil tussen de Belg Sooi van den Eijnde en de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau. De veekoopman Sooi van den Eijnde kocht in de vijftiger jaren ongeveer 15 ha Nederlands bebouwd grondgebied. Hij stelde al bij het passeren van de akte dat het ging om Belgisch grondgebied. Hij paste er meteen de Belgische wetgeving toe. Dat leidde tot felle discussies met de gemeente Baarle-Nassau. Uiteindelijk heeft het Internationaal Gerechtshof in Den Haag in 1959 een beslissing genomen waardoor het betwiste stuk grondgebied Belgisch is. Sooi van den Eijnde kreeg dus gelijk. Nederland en België wilden na deze affaire de grens definitief vaststellen, zodat een dergelijk geschil niet meer kon voorkomen. Het duurde echter tot 1974 vooraleer de grens kon worden vastgelegd.

Het duurde tot 1995 voordat alle enclavegrenzen werden vastgelegd en tot Rijksgrens werden verheven. Dit gebeurde na uiterst nauwkeurige metingen. Toen is ook vastgelegd dat het stukje niemandsland bij België hoorde en sindsdien bestaan de Baarles uit 30 enclaves, daarvan zijn er 22 Belgisch en 8 Nederlands. De ondertekening vond plaats in het Cultureel Centrum Baarle.

Voordat u gaat wandelen door Baarle nog even een aandachtspunt. Aan de nationale driekleur op de huisnummerbordjes ziet u of een huis Nederlands of Belgisch is. De plaats van de voordeur bepaalt of men inwoner van Baarle-Hertog of Baarle-Nassau is.

De Enclavegrenzen zijn in het centrum van Baarle zichtbaar gemaakt door speciale tegels in de bestrating. Als grenslijnen over het wegdek lopen, dan is dit te zien aan zilverkleurige punaises. Op enkele muren wordt de grens aangegeven door de twee nationale driekleuren.

TIP

De rondwandeling door Baarle duurt ongeveer 1,5 uur. De wandeling start in het centrum. Vanuit het VVV-kantoor loopt u richting het centrum. U komt dan op de Singel uit. Voor het gemeentehuis van Baarle-Nassau begint deze wandeling.

Een rondje Singel

U staat voor het Nederlandse gemeentehuis, van Baarle-Nassau dus. Het hoofdgebouw werd gebouwd door architect J. de Lint en werd in 1953 in gebruik genomen. Bij deze gelegenheid schonk de bevolking de vier gebrandschilderde ramen. In 1979 werd een zijgevel gebouwd, toen werd ook een carillon van 18 klokken in het torentje geplaatst. Het carillon speelt elk kwartier een bekend melodietje, dat aangepast wordt aan de tijd van het jaar. In 2009 is de zijvleugel weer afgebroken en achter het bestaande gemeentehuis nieuwbouw gerealiseerd.

In Baarle staat nog een gemeentehuis, dat van Baarle-Hertog. Het is belangrijk om te weten waar men moet zijn, op het Belgische of Nederlandse gemeentehuis. Zo kwam op een avond een man het gemeentehuis van Baarle-Nassau binnen.

Hij schoof aan bij de wachtende voor het avondspreekuur van de burgemeester. Toen hij binnenkwam zei hij dat hij uitgenodigd was voor een sollicitatiegesprek. Er waren in Nassau op dat moment echter geen vacatures en er was niets bekend over mogelijke sollicitaties. Het bleek dat de man twee en een half uur eerder in het gemeentehuis van Baarle-Hertog had moeten zijn.

Twee pompen als rijksmonument

De twee pompen zijn geclassificeerd als rijksmonument. De pomp voor het gemeentehuis is een zwengelpomp uit 1809. De andere pomp (Singel 12) stamt uit 1839. Tot 1907 was hier het gemeentehuis van Baarle-Nassau gevestigd. Daarna was het politiebureau tot 1953.

Boven de deur van het gemeentehuis van Baarle-Nassau ziet u het betreffende gemeentewapen.

Gouden balen

In het gemeentewapen van Baarle-Nassau staan drie balen. De oorsprong van dit wapen is niet helemaal duidelijk. Wellicht zit de uitleg verstopt in het plaatselijk dialect. Baarle wordt hier uitgesproken als 'Baol' en dat is precies dezelfde uitspraak als die men heeft voor het woord baal. Wellicht is door deze uitspraak de betekenis verkeerd geïnterpreteerd.

Soms geeft men weleens de volgende uitleg: Deze drie gouden balen symboliseren de wisselhandel van de Baarlenaren. Dit kan legale handel zijn, de smokkelhandel of de onderlinge uitwisseling tussen Hertog en Nassau. Het internationale karakter van het dorp staat door de eeuwen heen borg voor verrijkende uitwisseling in de breedste betekenis. Die uitleg is echter niet historisch onderbouwd.

Informatiepaneel

Voor het gemeentehuis is een overzichtspaneel te vinden van Baarle. Hierop vindt u ook de ligging van de enclaves. Dit paneel werd in 1992 door de ANWB aan de gemeenten geschonken ter ere van het 1000-jarig bestaan. Drie jaar later was de informatie al een beetje achterhaald. Dit kwam door de vaststelling van de enclavegrenzen. Toen werd ook duidelijk dat het stukje betwist gebied, ten zuiden van Ulicoten, Belgisch grondgebied was. Daardoor kwam er een enclave bij en bleken het er 30 te zijn i.p.v. 29.

Op dit paneel is nog een fout geslopen. Er ontbreken drie gebiedsdelen die tot de gemeente Baarle-Hertog behoren. Deze gebieden grenzen wel aan andere Belgische gemeenten maar niet aan het centrum van Baarle-Hertog. Het zijn daarom geen enclaves zoals de 30 andere maar het zijn wel degelijk 'gemeentelijke' enclaves.

Den Engel

Waar nu hotel, café, restaurant Den Engel is, was in de middeleeuwen al een halteplaats voor de postkoetsen. Later konden de paarden zich laven bij de pomp die op het plein stond, de huidige Singel. Een markering in het wegdek geeft nog de plaats aan waar die pomp toen stond. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werd Den Engel bij een beschieting verwoest. In 1950 werd het weer heropend. Den Engel deed toen ook dienst als wachtklokaal voor de bussen. Zo kon iedereen zich 's winters warmen bij een potkachelletje. Intussen is Den Engel uitgegroeid tot een gerenommeerd hotel, café-restaurant waar elke bezoeker kan eten en drinken naar keus en vanaf het (verwarmde) terras een levendig uitzicht heeft op de Singel.

